

ВЕТЕРИНАРНО-САНІТАРНІ ПРАВИЛА ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОЇ ПТАХОФЕРМИ: ОГЛЯД ОСНОВНИХ ВИМОГ

Безпалий І., канд. с.-г. наук,

<https://orcid.org/0000-0002-1038-1244>

ДНУ «УкрНДІПВТ ім. Л. Погорілого»

Король-Безпала Л., канд. с.-г. наук,

<https://orcid.org/0000-0002-4362-3166>

Король А., канд. с.-г. наук,

<https://orcid.org/0000-0001-8079-7088>

Бондаренко Л., канд. вет. наук,

<https://orcid.org/0000-0003-3751-9140>

Білоцерківський НАУ

Анотація

Метою цього дослідження є узагальнення та адаптація ветеринарно-санітарних вимог до умов функціонування малих птахоферм в Україні, з урахуванням практичних обмежень дрібного фермерства. Зростаючий попит на натуральну фермерську продукцію призвів до стабільного збільшення кількості малих птахоферм, однак вони часто не мають належного ветеринарного супроводу, що створює ризики для здоров'я тварин і безпечності продукції, особливо щодо зоонозів, як-от пташиний грип. Існуючі нормативні акти, розроблені переважно для великих промислових комплексів, є часто непрактичними для малих господарств через обмежені ресурси.

Методи. У дослідженні використано аналіз нормативних документів, порівняльний аналіз вимог та огляд наукової літератури. Важливою складовою було практичне обстеження 12 малих птахоферм у Київській та Черкаській областях, що включало оцінку умов утримання, мікроклімату, гігієни та профілактики хвороб.

Результати висвітлюють ключові ветеринарно-санітарні вимоги та виклики їхнього практичного впровадження. Хоча базові заходи гігієни та профілактики можуть забезпечити належний санітарний стан, багато малих ферм порушують норми щодо санітарно-захисних зон, контролю доступу й утилізації відходів. Спостереження виявили проблеми з вентиляцією, мікрокліматом, а також поширену відсутність системної профілактичної діагностики чи імунопрофілактики. Дослідження також торкнулося проблем якості кормів та утилізації трупів. Робота надає рекомендації щодо адаптації заходів біобезпеки для малих ферм. Це включає наголос на функціональній ізоляції замість жорстких вимог до відстаней, упровадження базових засобів контролю доступу персоналу та використання простих, економічно ефективних методів дезінфекції. Також пропонуються регіональні профілактичні протоколи, включаючи обов'язкові вакцинації, та адаптовані рішення для поводження з відходами, наприклад біотермічне компостування.

Висновки. Малі птахоферми стикаються зі значними труднощами у дотриманні всебічних ветеринарних стандартів через обмежені ресурси. Адаптований підхід, що зосереджується на мінімальних практичних заходах біобезпеки, є критично важливим для зниження епізоотичних ризиків, підвищення якості продукції та забезпечення стабільного функціонування господарств. Це вимагає переходу від жорсткого контролю до інституційної підтримки, пропонуючи адаптовані інструкції, чек-листи та регіональні програми ветеринарного супроводу для сприяння сталому розвитку дрібного птахівництва в Україні.

Ключові слова: ветеринарно-санітарні вимоги, птахоферма, біобезпека, профілактика, утримання птиці, гігієна.

Вступ. Птахівництво сьогодення є однією із стратегічних галузей сільсько-го господарства України, яка забезпечує населення високоякісними продуктами — м'ясом та яйцями. В умовах зростаючого попиту на натуральну фермерську продукцію все більшого розповсюдження набувають малі птахоферми, які функціонують як у приватних домогосподарствах так і в малих фермерських підприємствах. Аналіз узагальнюючих даних свідчать, що з 2015 р. фіксується стабільна тенденція до зростання кількості малих господарств, які спеціалізуються на утриманні різних видів птиці: від курей-несучок і бройлерів до екзотичних представників, наприклад, цесарки, фазани, страуси тощо [Полегенька, 2019; Яців, 2021; Ковбаса, Максимчик, 2024; Федько, Самійленко, 2024].

Водночас ефективне існування малих птахоферм вимагає дотримання чітких ветеринарно-санітарних норм, які переважно спрямовані на профілактику інфекційних хвороб, забезпечення відповідного рівня гігієни утримання і виробництва та запобігання епізоотіям. Відомо, що більшість хвороб птиці є зоонозами або можуть мати економічно катастрофічні наслідки у випадку спалаху для господарства, регіону або навіть країни. Останнім часом такою хворобою є пташиний грип — висококонтагіозне вірусне захворювання диких і свійських птахів, спричинене вірусами грипу типу А, що може викликати 100 % загибель поголів'я. Деякі штами цього вірусу здатні передаватися до людини та становлять серйозну загрозу для громадського здоров'я [Алексєєва, Корейба, 2022; Чет, 2021 а].

Ветеринарно-санітарні правила сконцентрувалися на комплексі заходів, що регламентують правильне розміщення ферми, використання відповідних конструкцій пташників, вентиляцію, освітлення, водопостачання, годівлю, гігієну праці, утилізацію відходів, карантин, вакцинацію та моніторинг стану поголів'я. Дотримання цих вимог є критичною необхідністю незалежно від масштабу виробництва [Наказ МАП України, 2006;

Про ветеринарну медицину ..., 2025].

На практиці власники малих птахоферм часто зіштовхуються з проблемами впровадження повноцінної системи ветеринарно-санітарного контролю через обмежені матеріальні ресурси, недостатній рівень знань або відсутність відповідного ветеринарного супроводу. Тому виникає необхідність адаптувати ветеринарно-санітарні норми до умов дрібно фермерських господарств і їхнє доведення до виробників першочергово [Аверчева, 2022].

Постановка завдань. В умовах інтенсивного зростання птахівництва на малих фермерських господарствах з'являється необхідність адаптації загальнодержавних ветеринарно-санітарних норм до специфіки дрібного виробництва. Маленькі птахоферми майже постійно працюють без належного ветеринарного супроводу, і лише за умови виникнення загрози спалаху карантинних хвороб працівники відповідних служб проводять моніторинг безпечності виробництва. Тому, через недотримання вимог до біозахисту є постійна потенційна загроза як для здоров'я тварин, так і для санітарної безпеки кінцевої продукції [Аверчева, 2022; Веремчук, 2023].

Як зазначають Яців С. (2021), Аверчева, Н. (2022), Данілова І. (2023), щодо особливості організації малих птахоферм потрібно розробити більш гнучкий регламент гігієни утримання, карантинних заходів і ветеринарного нагляду. Чет О. (2021 а), Алексєєва Н., Корейба Л. (2022) наголошують, що спалахи хвороб у дрібних господарствах часто є джерелом епізоотій на регіональному рівні, особливо за відсутності базової системи біобезпеки.

Таким чином, актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю вирішення таких завдань:

1. Систематизувати нормативно-правову базу, що регулює ветеринарно-санітарне забезпечення малих птахоферм в Україні.

2. Виокремити ключові ветеринарно-санітарні вимоги до функціонування малої птахоферми: зокрема умови розмі-

щення, утримання птиці, профілактику хвороб, санітарну обробку, годівлю, водопостачання, утилізацію відходів.

3. Розробити практичні рекомендації з упровадження елементів системи біобезпеки на малих фермах із утримання птиці з урахуванням мінімального капіталовкладення.

4. Оцінити ризики недотримання або порушення ветеринарно-санітарних вимог у малих господарствах і визначити критичні точки санітарного контролю.

Упровадження вищезазначених заходів сприятиме покращенню рівня ветеринарного благополуччя, профілактиці хвороб птиці, покращенню якості продукції та зменшенню епізоотичних ризиків у секторі присадибного та дрібного птахівництва.

Методи та матеріали. У ході дослідження використані нормативно-правові акти України у сфері ветеринарної медицини та птахівництва, міжнародні рекомендації Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO) та Всесвітньої організації охорони здоров'я (WHO), аналітичні дані Держпродспоживслужби, результати власних обстежень малих птахоферм Київської та Черкаської областей у 2023-2025 рр., а також практичні матеріали з 12 господарств Білоцерківського, Фастівського, Васильківського районів. Методологічну основу становили аналіз нормативних документів і галузевих стандартів із метою виявлення ключових ветеринарно-санітарних вимог; порівняльний аналіз вимог, що застосовуються до великих агропідприємств, і можливостей їхньої імплементації в умовах дрібного виробництва, а також огляд науково-практичної літератури з питань ветеринарної медицини, біобезпеки та зоогієни [Наказ МАП України, 2006; Про ветеринарну медицину ..., 2025; Council Directive 1999/74/EC, Council Directive 2007/43/EC, Council Directive 98/58/EC].

Особливу увагу приділено практичному дослідженню умов функціонування малих птахоферм, що включає оцінку стану пташників, мікроклімату, санітарно-гі-

гієнічних заходів, вентиляційних систем, систем водо- та кормозабезпечення, а також практики профілактики хвороб. Застосовано метод експертного оцінювання для ідентифікації критичних зон ризику порушень ветеринарно-санітарного режиму. Також було узагальнено практичний досвід фермерів, отриманий із відкритих джерел, методичних рекомендацій, фахових інтерв'ю та публікацій, що дало змогу відтворити типовий підхід до організації ветеринарного обслуговування у малих господарствах. Отримані дані систематизовані за основними напрямками санітарного контролю, що уможливило формулювання практичних рекомендацій із адаптації нормативних вимог до умов дрібного птахівництва.

Результати. Відповідно до нормативних і законодавчих актів, економічної доступності сировини та різних видів птиці кожен громадянин України може займатися птахівництвом навіть без спеціальної освіти чи навчання. Такий підхід, з одного боку, вирішує зменшення дефіциту продуктів харчування і безробіття в нашій країні, а з іншого — на фоні децентралізації та підтримки приватної ініціативи у сільській місцевості кількість малих птахоферм зростає, а, відповідно, питання дотримання ветеринарно-санітарних вимог набуває стратегічного значення. Аналіз отриманих результатів дає змогу зробити висновок, що навіть за мінімального рівня технічного та фінансового забезпечення існує можливість забезпечити належний санітарний стан птахоферми за умови дотримання базових принципів профілактики та гігієни.

Вивчення практичного досвіду малих птахоферм Київської і Черкаської областей різної форм власності виявило, що на початку створення і функціонування виробничих потужностей перша партія поголів'я птиці виокремлюється найкращими показниками у збереженості поголів'я, у середньодобових приростах, у конверсії корму, відсутністю масових захворювань. Наступні партії кардинально змінюються, і майже 80 % власників стверджували, що в

цьому винне придбане птахопоголів'я гіршої якості. Нами, проведене дослідження на курчатах-бройлерах у трьох господарствах Білоцерківського району та отримано такі результати. Перші вирощені кури були кращі за наступні, тому що спочатку пташник був чистий, із мінімальним мікробним забрудненням, що знижує ризик захворювань і забезпечує сприятливі умови для росту. У перший цикл використовувалися нові та свіжі корми, підстилка, вода та свіже повітря, а обладнання ще не зношене, що дає змогу точно дотримуватися технологічного режиму. У наступних партіях навіть при належному догляді поступово зростало мікробне забруднення, у деяких місцях накопичувалися навіть патогени, порушувався мікроклімат або знижувалася ефективність вентиляції, що негативно впливало на здоров'я та приріст птиці. Також із часом спостерігалось відхилення в годівлі або порушенні біобезпеки, особливо якщо між партіями не дотримувався достатній період витримки. Усе це в сукупності пояснює, чому перша партія курей зазвичай вирощується з кращими результатами.

У подальшому ми дослідили розміщення самих малих птахоферм від формальної норми, що прийнята на законодавчому рівні, до реальної практики, яка використовується скрізь.

Вітчизняні нормативи, зокрема ветеринарно-санітарні правила, передбачають чіткі вимоги до розміщення птахоферм відносно житлових будівель, водойм, транспортних шляхів, що базуються на принципах запобігання епізоотіям. Для малих птахоферм виконання повної норми санітарно-захисної зони у 300 м часто є технічно неможливим. Саме тому з'являється потреба у впровадженні адаптивного підходу — створення буферних зон у межах доступної площі, обов'язкова наявність огорожі, зонування території, тобто відокремлення складських, виробничих і санітарних зон.

Міжнародні рекомендації FAO/WHO щодо дрібного птахівництва також акцентують увагу не стільки на дотриманні

формальних відстаней, скільки на функціональній ізоляції господарства, розробці плану біобезпеки навіть для малих підприємств [Бондар та ін. 2016; Данілова, Данілова, 2023].

Малі птахоферми функціонують як підприємства закритого типу. Вхід до виробничих зон стороннім особам суворо заборонений, як і в'їзд будь-якого транспорту, що не належить до обслуговування господарства.

Доступ персоналу на територію малої птахоферми дозволяється виключно через відповідний ветеринарно-санітарний пропускник, навіть якщо він буде примітивним без капітальних споруд. Транспорт може в'їжджати лише через постійно діюче дезінфекційно-промивальне приміщення (дезбар'єр) або обов'язково всі колеса мають бути якісно продезінфіковані. Усі інші входи до виробничих зон повинні залишатися зачиненими.

Перед входом до зони з птицею працівники зобов'язані в санпропускнику зняти особистий одяг і взуття, залишити їх у шафі й одягти чистий спецодяг і спецвзуття. У кожного працівника мають бути два комплекти спецодягу і спецвзуття. По завершенню роботи необхідно переодягтися в особистий одяг. Виносити спецодяг за межі виробничої зони заборонено. Перед початком і після завершення роботи працівники повинні приймати душ.

Перед входом до кожного виробничого приміщення встановлюються дезкилими, які регулярно наповнюються свіжими дезінфекційними розчинами.

Для запобігання потраплянню диких птахів і тварин у вентиляційні отвори вікна й двері обладнуються сітками. Проводиться постійна боротьба з гризунами та комахами згідно з чинними ветеринарно-санітарними інструкціями. Обслуговування поголів'я здійснює закріплений персонал, який пройшов медичне обстеження.

Територія птахоферми повинна постійно утримуватися в чистоті.

Як показує практика, у наших дослідженнях майже всі малі птахоферми розміщені з порушеннями ветеринар-

но-санітарних норм, це стосується і санітарно-захисних зон, і бар'єрних зелених насаджень, і висоти та якості огорожі, а особливо нехтується правило використання дезкилимків і дезбар'єрів.

Теж саме стосується і гігієни пташника та його мікроклімат. Санітарний стан приміщення, який використовується для утримання птиці, визначає мікробіологічне навантаження на організм, а отже, безпосередньо впливає на частоту захворювання, інтенсивність росту і продуктивність. У малих господарствах, проаналізованих у межах відповідного дослідження 2023-2024 рр. Київської і Черкаської області, відзначено відсутність механізмів регулярного очищення вентиляційної системи, а сама система вентиляція недосконала без автоматичного регулювання, недостатнє освітлення, спостерігається накопичення гною та пилу, що створює сприятливе середовище для зростання патогенної мікрофлори.

Існують різні рекомендації щодо впровадження систем періодичного генерального очищення (щонайменше 1 раз на квартал) із використанням біологічних і хімічних дезінфікуючих засобів, однак обов'язково необхідно враховувати термін розкладу активної речовини. Як показали експериментальні дані [Козій та інші., 2011; Чечет, 2021, б], найкращі результати дезінфекції в малих пташниках досягалися при застосуванні комбінування сухого прибирання, ручного миття та обробки дезінфікуючими розчинами на основі QAC або пероксидів.

Окрім того, оптимальний мікроклімат пташників, а особливо правильно організована вентиляція, підібрана температура і вологість повітря залишаються критичними чинниками для уникнення респіраторних захворювань. Недостатня вентиляція сприяє до накопичення аміаку, що викликає подразнення слизових оболонок і сприяє розвитку інфекцій верхніх дихальних шляхів [Горобець, Троханяк, 2017].

В Україні існують певні нормативні ветеринарно-санітарні вимоги утриман-

ня птиці відповідними господарствами у цифровому вираженні, особливо це стосується температури і відносної вологості. У країнах Європейського Союзу також установлюються певні вимоги до добробуту сільськогосподарської птиці через ряд директив і рекомендацій. Однак прямих, числових показників температури і відносної вологості для курей, качок, гусей, цесарок, індиків у єдиному нормативному документі для обов'язкового дотримання не зафіксовано. Окрім того, ці директиви лише відзначають, що необхідно дотримуватися таких умов, які будуть комфортними для утримання птиці і запобігатимуть її стражданню.

Не менш важливий, однак найменш контрольований у малому птахівництві є кормовий фактор. Дуже часто фермери власноруч виготовляють корми без належного розрахунку балансу протеїнів, амінокислот і мікроелементів, що спричиняють порушення метаболізму, імунітету, а в кінцевому результаті погіршується продуктивність і якість продукту. Також дуже часто відбувається фальсифікація як уже готового гранульованого комбікорму так і його складових, наприклад, до якісного шроту або макухи з сої або соняшника добавляють зернові відходи або зіпсовані грибком продукти. Це все відбувається через недостатню контрольованість і безкарність виробників кормів, але у кінцевому результаті відповідати будуть фермери у вигляді недоотримання продукції, загибелі поголів'я тощо. А тому слід дотримуватися встановлених рекомендованих вимог до зберігання і використання кормів.

Вода як потенційне джерело патогенів стає особливо небезпечною. Використання води з непроточних джерел, наприклад, криниць або відкритих резервуарів, без належної фільтрації може призвести до наявності в ній кишкової палички, псевдомонад і сальмонел. Рекомендується використовувати хоча б елементарну систему фільтрації, яка поєднує механічний фільтр та активоване вугілля, а також періодично проводити санітарну обробку

Таблиця 1 – Рекомендовані показники температури і вологості для птиці різних видів і віку

Вид і вік птиці	Ветеринарно-санітарні вимоги утримання птиці в особистих селянських господарствах (наказ від 19.12.2006 № 100)			Рекомендовані показники Європейського Союзу	
	Температура повітря, °С,		Відносна вологість, %	Температура повітря, °С	Відносна вологість, %
	при утримання			при утримання на підлозі	
	на підлозі	у клітках			
Кури дорослі	12 – 16	16	60 – 70	16 – 22	40 – 60
Індики	12 – 16	–	60 – 70	15 – 25	40 – 80
Качки і гуси	7 – 14	–	60 – 70	15 – 25	40 – 80
Цесарки	12 – 16	16	60 – 70	16	40 – 60
Курчата у віці, днів					
1 - 30	22	24	60 – 70	18 – 30	60 – 80
31 - 60	18	20	60 – 70	15 – 25	40 – 80
61 - 70	16	18	60 – 70	15 – 25	40 – 80
71 - 150	14 – 16	16	60 – 70	15 – 25	40 – 80
151 - 210	12 – 16	16	60 – 70	15 – 25	40 – 80
Індичата у віці, днів					
1 – 30	22	24	60 – 70	25 – 30	40 – 80
31 – 60	20	–	60 – 70	15 – 25	40 – 80
61 – 120	16	–	60 – 70	15 – 25	40 – 80
121 - 180	12	–	60 – 70	15 – 25	40 – 80
Каченята у віці, днів					
1 - 10	22	–	65 – 75	24 – 32	65 – 75
11 - 30	20	–	65 – 75	18 – 22	65 – 75
31 - 55	14	–	65 – 75	15 – 25	40 – 80
56 - 180	7 – 14	–	65 – 75	15 – 25	40 – 80
Гусенята у віці, днів					
1 – 30	22	–	65 – 75	22 – 24	60 – 70
31 – 75	14	–	65 – 75	15 – 22	40 – 80
76 - 180	–	–	65 – 75	15 - 22	40 – 80

місць споживання води. Міжнародний досвід указує на ефективність добавок із органічними кислотами (оцтова, пропіонова) для профілактики бактеріальних інфекцій, що передаються через воду.

Для забезпечення птиці водою встановлені відповідні норми для кожного виду (табл. 2).

Відповідно до наших досліджень, встановлено, що всі господарства мають відмінне водопостачання і повністю забезпечують своє поголів'я. У відібраних пробах води патогенної мікрофлори не виявля-

но. Господарства періодично проводять аналіз води в лабораторії Держпродспоживслужби за місцем реєстрації виробничої потужності. Також згідно з виробничим графіком проводиться промивання трубопроводів і поїлок. Особлива увага приділяється якості води для поголів'я у перші два тижні від народження, однак у подальшому не проводиться додаткове очищення.

Наші дослідження продемонстрували, що у більшості малих птахоферм відсутня система профілактичної діагностики або

Таблиця 2 – Норми потреби води для птиці, л/доба

Вид птиці	В умовах оптимальної температури	У літній період при максимальній температурі 30 – 35 °C
Кури яєчних порід	0,27	0,38
Кури м'ясних порід	0,30	0,42
Індики	0,82	1,28
Качки	0,55	0,75
Гуси	0,94	1,30
Цесарки	0,18	0,25
Курчата 1 – 150 днів	0,15 – 0,23	
Індичата 1 – 120 днів	0,45 – 0,56	0,58 – 0,70
Каченята 1 – 180 днів	0,32 – 0,5	0,43 – 0,71
Гусенята 1 – 180 днів	0,46 – 0,77	0,52 – 1,00

імунопрофілактики. Однак усі господарства проводять профілактичні випоювання або згодовування у кормі препаратів від кокцидіозу. Вакцинації, якщо й проводяться, то без обліку штамів, сезонності або вікової специфіки. Часто фермери використовують застарілі або несертифіковані вакцини, орієнтуючись на інтернет-форуми замість консультації з ветеринаром.

У зв'язку з цим рекомендовано розробити типові профілактичні протоколи на регіональному рівні з урахуванням епізоотичного фону. Згідно з рекомендаціями Держпродспоживслужби України, навіть у малих господарствах повинні бути передбачені базові заходи профілактики – вакцинація проти Ньюкасла, ІБК, хвороби Гамборо та наявність мінімального набору засобів індивідуального захисту для персоналу.

Один із найкритичніших аспектів малого птахівництва – це поводження з послідом і трупами птиці. У дрібних фермах часто відсутні об'єкти для компостування чи спалювання трупів. Як наслідок, послід вивозиться на городи або поля без біотермічної обробки, а загинула птиця закопується або викидається на звалища. Це є прямим порушенням як українського законодавства (ЗУ «Про ветеринарну медицину»), так і міжнародних вимог до утилізації органічних відходів.

У практичних експериментах запропо-

новано декілька методів, адаптованих до малих обсягів: глибока яма з біотермічним нагрівом, сухий гній + торф + вапно у співвідношенні 3:1:0,5; використання ЕМ-препаратів для компостування. Ці методи не потребують великих капіталовкладень, однак значно знижують біологічну небезпеку.

Водночас більшість фермерів використовують у пташниках дезінфікуючі засоби, наприклад, «Кліносан», «Йодоклін», «Йодомін», «Микасан» тощо, які є безпечними для людей і птиці, знищують неприємні запахи, поглинають вологу.

Обговорення. Проведене дослідження змістовно продемонструвало, що малі птахоферми потребують не стільки жорсткого контролю, як науково обґрунтованої методичної підтримки. Ветеринарно-санітарні правила, сформовані переважно для великих промислових птахокомплексів, часто є надмірно складними або затратними для впровадження в умовах дрібного виробництва. Саме тому перспективним напрямком є адаптація ветеринарних вимог до реальних можливостей фермерів, зокрема впровадження менш жорстких стандартів біобезпеки, типових навчальних програм, спрощених електронних пам'яток для самоконтролю.

Аналогічні підходи вже реалізуються в ряді країн Європейського Союзу. Наприклад, у Польщі, Чехії та Німеччині діють програми ветеринарного супроводу ма-

лого сільського господарства (Smallholder Veterinary Services), які поєднують навчання, консультації, базову вакцинацію та оцінку ризиків. Згідно з дослідженням Amalraj et al. (2024), ключовими бар'єрами до впровадження біобезпеки в малих господарствах залишаються нестача знань, часу та коштів, при цьому близько 20 % фермерів не виконують навіть базові заходи профілактики. За нашими спостереженнями, в Україні цей показник становить близько 60 %.

Дослідження у семи країнах ЄС встановили, що лише 80-85 % дрібних фермерів дотримуються елементарних норм гігієни, однак ігнорують вимоги щодо контролю транспорту, зміни одягу та перерв між партіями поголів'я, вони нечасто користувалися тими в ухваленні управлінських рішень, що обмежує ефективність профілактичних програм [Delpont et al., 2023].

Додатково підтверджено, що підвищення рівня біозахисту прямо пов'язане зі зниженням використання антимікробних препаратів у дрібному птахівництві. У систематичному огляді 27 досліджень установлено, що впровадження програм біобезпеки дало змогу зменшити використання антибіотиків на 20-60 % у дрібних фермерських господарствах [Amalraj et al., 2024].

Ще один важливий аспект — функціональна ізоляція господарства від зовнішнього середовища. Дослідження за допомогою відеоспостереження в Італії показали, що довкола пташників часто фіксується присутність диких тварин (лисиць, гризунів), які створюють потенційний канал передачі патогенів [Graziosi et al. 2024]. Тому навіть в умовах неможливості дотримання 300-метрової санітарно-захисної зони обов'язковим є фізичне зонування території, встановлення сіток, постійна дератизація та створення буферних бар'єрів.

Також важливими є висновки з системного аналізу математичних моделей контролю пташиного грипу, які свідчать, що впровадження базових санітарних заходів, включаючи дезінфекцію,

карантин і план вакцинації, вже на ранніх етапах епізоотичного процесу значно знижує ризики масових спалахів [Lambert et al., 2023].

Таким чином, сучасний європейський досвід підтверджує доцільність переходу від формального контролю до інституційної підтримки малого виробника. Держпродспоживслужба України має налагодити систему ветеринарного супроводу, орієнтуватися не лише на вимоги законодавства, а й на практичну допомогу фермерам шляхом створення адаптованих інструкцій, шаблонів протоколів профілактики, консультаційну підтримку та регіональні програми вакцинації. Лише за таких умов можливо забезпечити епізоотичну стабільність, підвищення якості продукції та сталий розвиток малого птахівництва в Україні.

Висновки. У результаті проведеного огляду встановлено, що малі птахоферми є важливою складовою аграрного сектору України, забезпечуючи населення якісною продукцією тваринного походження. Водночас функціонування таких господарств супроводжується низкою викликів у сфері ветеринарно-санітарного контролю. Основними проблемами залишаються недотримання санітарно-захисних зон, неефективне впровадження заходів біобезпеки, недостатня якість вентиляційних систем, порушення правил утилізації відходів і нераціональне використання кормів і водних ресурсів.

Зважаючи на обмежені технічні й фінансові ресурси фермерів, нормативно-правові вимоги, розроблені переважно для великих виробництв, є складними для практичної реалізації в умовах малих ферм. Тому доцільним є впровадження адаптованого підходу шляхом виділення ключових (мінімально необхідних) ветеринарно-санітарних заходів, які можна реалізувати з мінімальними витратами.

Досвід функціонування малих ферм Київської та Черкаської областей засвідчив, що дотримання навіть елементарних вимог дає змогу значно зменшити епізоотичні ризики, покращити продуктивні

показники птиці та забезпечити стабільність виробничого процесу.

Отже, розвиток системи науково-методичної підтримки дрібного птахівництва, зокрема впровадження навчальних програм, електронних чек-листів, а також створення регіональних програм ветеринарного супроводу є перспективним напрямком удосконалення ветеринарно-санітарної безпеки у малих фермерських господарствах.

Перелік літератури

- Аверчева, Н. (2022). Забезпечення стійкого розвитку птахівництва на основі малих форм підприємництва. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка, (14), 16-25. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.14.2>
- Алексеева, Н.В., Корейба, Л.В. (2022). Інфекційна бурсальна хвороба птиці : етіологія, особливості клінічного прояву та профілактичних заходів. Тваринництво сьогодні. № 7-9. С. 60-64. URL:<https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/6906>
- Бондар, О.І. та інші (2016). Основи біологічної безпеки (екологічна складова): Навчальний посібник. — Херсон: ФОП Грінь Д.С., — 372 с
- Веремчук, Ю. (2023). Сучасні підходи до забезпечення добробуту продуктивних тварин. Науковий вісник ЛНУ ветеринарної медицини та біотехнологій. Серія: Ветеринарні науки , 25 (110), 38-45. <https://doi.org/10.32718/nvlvet11007>
- Горобець, В.Г., Троханяк, В.І. Енергоефективна система підтримання мікроклімату у птахівничих приміщеннях: [Монографія]. — К.: «ЦП «Компринт», 2017. — 193 с.
- Данілова І., Данілова Т. (2023). Важливість біобезпеки в птахівництві. Інновації у птахівництві: матеріали III наук.-практ. он-лайн конф. 13 жовтня 2023 р., Бірки. с. 56-59. <http://avianua.com/conference/index.php?f=68>
- Ковбаса, О. & Максичка, А. (2024). Сучасний стан розвитку малого підприємства в аграрному секторі економіки України. Економіка та суспільство, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-26>
- Козій, Н.В., та інші. (2011). Дезінфекційні засоби у птахівництві. Збірник наукових праць «Науковий вісник ветеринарної медицини» 7 (83), 43-46. https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/6660/1/dezinfekcijn_zasoby.pdf
- Наказ МАП України від 19 груд. 2006 р. № 100. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/283383__506002
- Полегенька, М. (2019). Аналіз сучасного стану виробництва продукції птахівництва в Україні. Економіка і держава. №3. С. 137-143.
- Про ветеринарну медицину: Закон України від 25.06.1992 № 2498-XII: станом на 18 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#Text>
- Федько, І., Самійленко, А. (2024). Малий бізнес у структурних зрушеннях в економіці України протягом 2012-2022 років у контексті вирішення проблем економічного розвитку. Збірник наукових праць «Наукові записки», 36 (3), 160-175. http://doi.org/10.33111/vz_kneu.36.24.03.15.103.109
- Чечет, О.М. (2021, а). Заходи профілактики інфекційних захворювань і підвищення продуктивності у птахівництві. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Ветеринарна медицина», випуск 3 (54). С. 60-69.
- Чечет, О.М. (2021, б). Порівняння показників ефективності за застосування загальноновживаних та новітніх дезінфектантів у птахівництві. Ветеринарна біотехнологія, 39, 145-155. https://doi.org/10.31073/vet_biotech39-13
- Яців, С. (2021). Стан і перспективи розвитку птахівництва у сільськогосподарських підприємствах України. Агросвіт. № 16. С. 26-33.
- Amalraj, A. et al. (2024). Factors affecting poultry producers' attitudes towards biosecurity. Animals 2024, 14, 1603. <https://doi.org/10.3390/ani14111603>
- Council Directive 1999/74/EC of 19 July

1999 laying down minimum standards for the protection of laying hens. Official Journal L203, 03.08.1999 p. 0053-0057. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1999:203:0053:0057:EN:PDF>

Council Directive 2007/43/EC of 28 June 2007 laying down minimum rules for the protection of chickens kept for meat production, Art 3. Official Journal L 182, 12.7.2007, p. 19-28. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:182:0019:0028:EN:PDF>

Council Directive 98/58/EC of 20 July 1998 concerning the protection of animals kept for farming purposes. Official Journal L221, 08.08.1998 p. 0023-0027. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1998L0058:20030605:EN:PDF>

Delpont, M. et al. (2023). Monitoring biosecurity in poultry production: an overview of databases reporting biosecurity compliance from seven European countries. *Front. Vet. Sci.* 10:1231377. <https://doi.org/10.3389/fvets.2023.1231377>

Graziosi, G. et al. (2024). Potential biosecurity breaches in poultry farms: Presence of free-ranging mammals near laying-hen houses assessed through a camera-trap study. *Veterinary and Animal Science*, 26, December 2024, 100393. <https://doi.org/10.1016/j.vas.2024.100393>

Lambert, S. et al. (2023). A systematic review of mechanistic models used to study avian influenza virus transmission and control. *arXiv:2303.00394*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2303.00394>

References

Alekseieva, N.V., Koreiba, L.V. (2022). Infectious bursal disease in poultry: etiology, clinical manifestation features, and preventive measures. *Animal Husbandry Today*, No. 7-9, pp. 60-64. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/6906>

Avercheva, N. (2022). Ensuring sustainable poultry development based on small forms of entrepreneurship. *Tavriian Scientific Bulletin. Series: Economics*, (14), 16-25. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.14.2>

[org/10.32782/2708-0366/2022.14.2](https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.14.2)

Bondar, O.I. et al. (2016). Fundamentals of biological safety (environmental component): Study guide. Kherson: FOP Hrin D.S., 372 p.

Chechet, O.M. (2021, a). Measures for the prevention of infectious diseases and increasing productivity in poultry farming. *Bulletin of Sumy National Agrarian University. Series «Veterinary Medicine»*, issue 3 (54), pp. 60-69.

Chechet, O.M. (2021, b). Comparison of effectiveness indicators when using commonly used and novel disinfectants in poultry farming. *Veterinary Biotechnology*, 39, 145-155. https://doi.org/10.31073/vet_biotech39-13

Council Directive 1999/74/EC of 19 July 1999 laying down minimum standards for the protection of laying hens. Official Journal L203, 03.08.1999 p. 0053-0057. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1999:203:0053:0057:EN:PDF>

Council Directive 2007/43/EC of 28 June 2007 laying down minimum rules for the protection of chickens kept for meat production, Art 3. Official Journal L 182, 12.7.2007, p. 19-28. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:182:0019:0028:EN:PDF>

Council Directive 98/58/EC of 20 July 1998 concerning the protection of animals kept for farming purposes. Official Journal L221, 08.08.1998 p. 0023-0027. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1998L0058:20030605:EN:PDF>

Danilova I., Danilova T. (2023). The importance of biosecurity in poultry farming. *Innovations in Poultry Farming: Materials of the III Scientific-Practical Online Conference*, October 13, 2023, Birky, pp. 56-59. <http://avianua.com/conference/index.php?f=68>

Delpont, M. et al. (2023). Monitoring biosecurity in poultry production: an overview of databases reporting biosecurity compliance from seven European countries. *Front. Vet. Sci.* 10:1231377. <https://doi.org/10.3389/fvets.2023.1231377>

Fedko, I., Samiilenko, A. (2024). Small

business in structural shifts in Ukraine's economy during 2012-2022 in the context of solving economic development problems. Collection of Scientific Papers «Scientific Notes», 36 (3), 160-175. http://doi.org/10.33111/vz_kneu.36.24.03.15.103.109

Graziosi, G. et al. (2024). Potential biosecurity breaches in poultry farms: Presence of free-ranging mammals near laying-hen houses assessed through a camera-trap study. *Veterinary and Animal Science*, 26, December 2024, 100393. <https://doi.org/10.1016/j.vas.2024.100393>

Horobets, V.H., Trokhaniak, V.I. Energy-efficient microclimate maintenance system in poultry houses: [Monograph]. Kyiv: «CP «Komprint», 2017. 193 p.

Kovbasa, O. & Maksychka, A. (2024). Current state of small enterprise development in the agricultural sector of Ukraine's economy. *Economics and Society*, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-26>

Kozii, N.V., et al. (2011). Disinfectants in poultry farming. Collection of Scientific Papers «Scientific Bulletin of Veterinary Medicine», 7 (83), 43-46. https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/6660/1/dezinfekcijni_zasoby.pdf

Lambert, S. et al. (2023). A systematic review of mechanistic models used to study avian influenza virus transmission and control. arXiv:2303.00394. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2303.00394>

On Veterinary Medicine: Law of Ukraine dated June 25, 1992, No. 2498-XII: as of March 18, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#Text>

Order of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine dated December 19, 2006, No. 100. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/283383__506002

Polehenka, M. (2019). Analysis of the current state of poultry production in Ukraine. *Economy and State*, No. 3, pp. 137-143.

Veremchuk, Yu. (2023). Modern approaches to ensuring the welfare of productive animals. *Scientific Bulletin of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnology. Series: Veterinary Sciences*, 25(110), 38-45. <https://doi.org/10.32718/nvlvet11007>

Yatsiv, S. (2021). State and prospects of poultry farming development in agricultural enterprises of Ukraine. *Agrosvit*, No. 16, pp. 26-33.

UDC 636.5:619:614.31

VETERINARY AND SANITARY RULES FOR THE FUNCTIONING OF SMALL POULTRY FARMS: AN OVERVIEW OF KEY REQUIREMENTS

Bezpalyi I., Ph.D. Agr. Sc,
<https://orcid.org/0000-0002-1038-1244>

L. Pogorilyy UkrNDIPVT

Korol-Bezpala L., Ph.D. Agr. Sc,
<https://orcid.org/0000-0002-4362-3166>

Korol A., Ph.D. Agr. Sc,
<https://orcid.org/0000-0001-8079-7088>

Bondarenko L., Ph.D. Vet. Sc,
<https://orcid.org/0000-0003-3751-9140>

Summary

Purpose. This study aims to generalize and adapt veterinary and sanitary requirements for small poultry farms in Ukraine, addressing the practical limitations faced by small-scale operations. The rising demand for natural farm products has led to a steady increase in small poultry farms, but these often lack adequate veterinary support, posing risks to animal health and product safety, especially concerning zoonotic diseases like avian influenza. Existing regulations, primarily designed for large industrial complexes, are frequently impractical for small farms due to limited resources.

Methods. The research utilized analysis of regulatory documents, comparative analysis of requirements, and a review of scientific literature. Crucially, it included on-site evaluations of 12 small poultry farms in Kyiv and Cherkasy regions, assessing housing, microclimate, hygiene, and disease prevention.

Results. The findings highlight key veterinary and sanitary requirements and their practical implementation challenges. While basic hygiene and prevention can ensure adequate sanitary conditions, many small farms violate sanitary protection zones, access controls, and waste disposal rules. Observations revealed issues with ventilation, microclimate, and the common absence of systematic prophylactic diagnostics or immunoprophylaxis. The study also addressed concerns regarding feed quality and carcass disposal. The research provides recommendations for adapting biosecurity measures for small farms. This includes emphasizing functional isolation over strict distance rules, implementing basic personnel access controls, and using simple, cost-effective disinfection methods. It also proposes regional prophylactic protocols, including essential vaccinations, and adapted waste management solutions like biothermal composting.

Conclusions. Small poultry farms struggle with comprehensive veterinary standards due to resource constraints. An adapted approach focusing on minimal, practical biosecurity measures is crucial to reduce epizootic risks, improve product quality, and ensure stable farm operations. This necessitates a shift from rigid control to institutional support, offering adapted guidelines, checklists, and regional veterinary support programs to promote sustainable small-scale poultry farming in Ukraine.

Keywords: veterinary and sanitary requirements, poultry farm, biosecurity, prevention, poultry keeping, hygiene.